Jouni Välijärvi
Professori, Jyväskylän yliopisto
jouni.valijarvi@jyu.fi, 050 567 7210

Miten lisätään oppimismotivaatiota?

Kansainvälisten vertailututkimusten mukaan motivaation ja tiedollisen oppimisen välinen yhteys Suomessa on poikkeuksellisen voimakas. Motivaatio opiskeluun ei ole niin vahva kuin se tiedollisten oppimistulosten valossa oikeastaan pitäisi olla. Parempaan tiedolliseen osaamiseen pyrittäessä on siksi järkevää suunnata huomiota motivaation vahvistamiseen, koska kyse on mitä ilmeisimmin näiden kahden tekijän vastavuoroisesta vaikutuksesta. Tavoiteltavaa on myönteisten oppimisen kehien synnyttäminen.

Nuorten osaamiselle on ominaista myös kasautuvuus. Uusimpien PISA-tulosten mukaan luonnontieteissä heikosti menestyneistä (12%) noin 60 prosenttia menestyy yhtä heikosti myös matematiikassa ja lukutaidossa. Tähän liittyy suurella todennäköisyydellä vähäinen kiinnostus opiskeluun ja kadotettu luottamus omiin oppimisen mahdollisuuksiin. Tämän seurauksena motivaation vahvistamiseen tähtääviä toimia joudutaan pohtimaan yksilöllisinä.

Miten vahvistaa motivaatiota ja sen myötä tukea tiedollista oppimista? Kodin vaikutus varhaisvuosina on tärkeä lapsen oppimis-suhteen ja itsetunnon rakentumiselle. Lapset eivät tässä suhteessa aloita koulua tasavertaisista lähtökohdista. Erityisesti sosiaalisesti heikommassa asemassa olevien perheiden tuki ja lapsilähtöisen varhaiskasvatuksen merkitys valmiuksien tasoittajana ovat tärkeitä. Viime aikoina oppilaiden sosio-ekonomisen taustan yhteys oppimistuloksiin on Suomessa voimistunut nopeasti. Peruskoulun keskeinen tavoite ei näin ollen enää toteudu entisessä laajuudessa.

Opettaja on ratkaiseva henkilö oppimis-suhteen muotoutumiselle erityisesti alakoulussa. Koulun sisällöissä ja ajankäytössä tulee olla tilaa toiminnoille, joiden kautta opettajan yksilöllinen oppilaantuntemus vahvistuu. Tieto myös oppilaan koulun ulkopuolisesta elämänpiiristä on opettajalle tärkeä. Tätä kautta voidaan löytää oppilaan yksilölliset kiinnostukset ja vahvuudet, joita tukemalla myönteinen minä-kuva ja innostus oman osaamisen kehittämiseen säilyy ja vahvistuu. Heterogeeniset opetusryhmät ovat tässä suhteessa tuloksellisempi ja tasa-arvoisempi oppimisen ympäristö kuin varhainen lasten erottelu heidän oletetun lahjakkuutensa mukaan. Moninaisuuden hyödyntäminen edellyttää kuitenkin opettajalta vahvoja pedagogisia taitoja. On tärkeää, että ryhmässä työskennellään yhdessä ja sallitaan oppimisen monimuotoisuus. Myös virheet ja niistä oppiminen vie prosessia eteenpäin, kunhan virheillä ei leimata oppilasta. Tärkeää on jokaisen oppilaan aktiivinen osallistuminen ja oppilaiden omien aloitteiden, ideoiden ja ehdotusten todellinen mahdollisuus vaikuttaa ryhmän työskentelyyn.

Erityisesti pienillä oppilailla korostuu opettajan antaman palautteen ja käytettyjen arviointimenettelyjen vaikuttavuus oppilaan toimintaan ja viime kädessä hänen persoonallisuuteensa. Opettaja on vahva auktoriteetti, jonka toimia oppilas tarkoin havainnoi. Opettajan toimet ohjaavat voimakkaasti sitä, millaisena oppilas näkee itsensä suhteessa oppimiseen sekä itsensä suhteessa muihin oppilaisiin. Vaikutus säilyy usein läpi elämän. Siksi virallisen arvioinnin ja myös opettajan informaalin palautetiedon tulisi tukea oppilaan onnistumista ja sitä kautta edistää hänen luottamustaan omiin kykyihinsä kuin olla virheitä osoittelevaa. Tämä korostuu erityisesti niillä

oppilailla, joiden tiedolliset suoritukset jäävät vaatimattomiksi tai joilla kodin antama tuki oppimiselle on puutteellista. Toisaalta opettajan palautetiedon tulisi olla realistista. Näin ollen pedagogisesti viisasta on ohjata tällaista oppilasta osa-alueille, joilla hänellä on edellytyksiä myönteisiin oppimiskokemuksiin. Toisaalta lahjakkaimpien oppilaiden osalta opettajan pedagoginen taito tarkoittaa oppilaan innostamista ja ohjaamista yhä haastavampiin oppimistehtäviin myös oman mukavuusalueen ulkopuolella.

Jokaisella lapsella tulee olla oikeus myönteisiin oppimiskokemuksiin koulussa, vaikka tämä tarkoittaisi sitä, että opetuksen järjestämisen tavat ja jopa ajankäyttö vaihtelisivat yksilöllisesti. Erityisesti työelämän kehitys merkitsee sitä, että tasa-arvo koulutuksen tarjonnassa ei enää riitä vaan edellytetään osaamisen tasa-arvoisempaa jakautumista. Suhteessa työelämän vaatimuksiin motivaatio on keskeinen osa osaamista, koska se määrittää yksilön halua investoida taitojensa kehittämiseen. Motivaatio ei ole annettu asiain tila, vaan osa koulun tukemaa ja tuottamaa oppimista.

Keskeiset oppimisen orientaatiot muotoutuvat jo koulupolun varhaisissa vaiheissa. Oppimisen myöhempien ongelmien ehkäisemisessä ja motivaation säilymisessä varhainen puuttuminen havaittuihin vaikeuksiin korostuu. Jatkuva epäonnistumisen kokemus on tehokas tapa tuhota oppimisen motivaatio ja luottamus omaan itseen. Myöhemmin näiden ominaisuuksien ”ylösrakentaminen” on äärimmäisen vaikeaa ja kallista. Yhtä lailla tärkeää on nykyisen kolmiportaisen tuen toimivuuden takaaminen riittävillä resursseilla ja henkilöstöllä. Toisaalta oppilaille on tärkeää myös painottaa, etteivät koulun tavoitteet ja oppisisällöt määritä oppimisen rajoja. Viime kädessä jokainen ”investoi” omaan tulevaisuuteensa, ja viime kädessä luo oman oppimisensa polun. Oppimisella ei ole ylärajoja.

Opintopolun edetessä mahdollisuus tehdä omia valintoja ja keskittyä omiin vahvoihin alueisiin on suurelle osalle oppilaita keskeinen motivaation lähde. Näin voidaan vahvistaa oppilaan kokemaa oppimisen mielekkyyttä ja samalla auttaa häntä suuntautumaan jatko-opintoihin ja viime kädessä kasvamaan yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi. Koettu omistajuus omasta opiskelusta on keskeinen motivaation lähde. Yhtä lailla on tärkeää, että koulu voi tukea oppilaiden erityisosaamista ja harrastusmahdollisuuksia. Tässä suhteessa erityisesti peruskoulun resurssileikkaukset ovat kohdistuneet 90-luvulta lähtien epätarkoituksenmukaisesti. Motivaation kannalta tärkeää on, että oppilas voi tuoda koulussa näkyviin omaa osaamistaan silloinkin, kun sen lähteet ja innostus ovat koulun ulkopuolella. Joustavuus ja sallivuus yhdistää koulun ulkopuolista informaalia ja koulun formaalia oppimista hyödyntää motivoitumista myös koulun keskeisenä pitämään opiskeluun. Rajanvedon tietoinen hämärtäminen koulun ja muun maailman välillä auttaa vahvistamaan oppimisen mielekkyyden kokemusta, johon motivaatio, eli halu suunnata energiaa juuri tiettyyn kohteeseen, pitkälti nojaa. Koulu tukee motivaatiota hyväksymällä tärkeäksi myös muualla opitun.

Tänä päivänä erityisesti varttuneemmat opiskelijat kysyvät varsin kriittisesti opiskelun hyödyistä. Opintojen vieminen koulun seinien ulkopuolelle on yksi keino vastata tähän haasteeseen. Kun opiskelija havaitsee, miten tieto muuttuu toiminnaksi ja tuotteiksi, se motivoi häntä kehittämään myös omaa osaamistaan. Erityisesti jos tekeminen ja teoria onnistutaan yhdistämään koulun arkityöhön. Ammatillisessa koulutuksessa ollaankin ottamassa pitkiä askelia tähän suuntaan. On kuitenkin huomattava, ettei maailma koulun ulkopuolella itsestään muodosta tehokasta oppimisympäristöä. Tarvitaan mittavaa pedagogista asiantuntemusta jäsentämään työn ja muun elämän prosesseja opiskelijan kannalta ymmärrettäviksi sekä niiden kytkemiseksi konkreettista toimintaa ohjaaviin teorioihin ja muihin vaikeasti näkyväksi tehtäviin rakenteisiin. Nykyaikainen työ ei sellaisenaan useinkaan opeta tekijäänsä, jos työtä ja muuta yhteiskunnan toimintaa ei onnistuta pedagogisoimaan oppilaalle ymmärrettäväksi. Pahimmillaan huono kokemus tuhoaa motivaatiota.